

Mariusz Wieczorek

Wybrane prawne problemy zabezpieczenia społecznego funkcjonariuszy agencji bezpieczeństwa wewnętrznego

Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje nr 14, 237-258

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Mariusz Wiczorek

**WYBRANE PRAWNE PROBLEMY
ZABEZPIECZENIA SPOŁECZNEGO
FUNKCJONARIUSZY AGENCJI
BEZPIECZEŃSTWA WEWNĘTRZNEGO**

Abstrakt:

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie regulacji zaopatrzenia emerytalnego oraz chorobowego funkcjonariuszy Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego w kontekście konstytucyjnie zagwarantowanego prawa do zabezpieczenia społecznego. W ostatnich latach w Polsce zostały dokonane daleko idące zmiany w systemie zabezpieczenia społecznego, które w pierwszym rzędzie dotknęły ubezpieczeniową część tego systemu. U podstaw decyzji o zmianach leżą wyzwania demograficzne, które determinują ekonomiczną wydolność systemu. Ustawodawca, powołując się na względy sprawiedliwości społecznej, rozpoczął również prace legislacyjne, które zaowocowały diametralną zmianą w zakresie unormowania prawa do emerytury funkcjonariuszy służb mundurowych, w tym funkcjonariuszy ABW. Trwają prace nad zmianą zasad wynagradzania za czas niezdolności do służby funkcjonariuszy. Autor artykułu rozważa konstytucyjne uwarunkowania przedmiotowych modyfikacji systemu zaopatrzeniowego.

Słowa kluczowe: zabezpieczenie społeczne, zaopatrzenie emerytalne, uposażenie, służba, funkcjonariusz ABW

Abstract:

The objective of this article is to present the regulation of providing the functionaries of the Internal Security Agency with the pension and sickness benefit in the light of the right to social security guaranteed by the Constitution. For the past few years, Poland has undergone profound changes with regard to the system of social insurance, which primarily has affected the

insurance side of the country's system. The decision as to the actual changes stems from the demographic challenges which determine the economic efficiency of the system. Considering the issue of social justice, the legislator has taken specific legislative actions which result in diametrical changes with reference to normalizing the right to pension for functionaries of the Uniformed Services, inclusive of the Internal Security Agency. Legislative work is being carried out with regard to changes in remuneration rules during the functionaries' incapacity for work. The author of this article takes into account the constitutional conditionings of the aforementioned modifications in the insurance system.

Key words: social insurance, pension, benefit, incapacity for work, functionary

Wprowadzenie

Pojęcie „zabezpieczenie społeczne” pojawiło się w Stanach Zjednoczonych w związku z uchwaleniem w 1935 roku ustawy o zabezpieczeniu społecznym (*Social Security Act*). Stopniowo zaczęło być coraz częściej używane nie tylko w Stanach Zjednoczonych ale również poza ich granicami. Zabezpieczenie społeczne może być rozumiane jako pewna idea, która pojawiła się wskutek kryzysu ekonomicznego lat trzydziestych XX wieku oraz pauperyzacji społeczeństw państw europejskich w wyniku drugiej wojny światowej. Te dwa bolesne doświadczenia spowodowały wzrost zrozumienia dla tych członków społeczeństw, którzy znaleźli się w niedostatku, a równocześnie stały się impulsami do nowego zdefiniowania zadań państwa w obszarze bezpieczeństwa socjalnego obywateli. Państwa narodowe, poprzez tworzenie nowych albo rozwój już istniejących instytucji, zaczęły coraz intensywniej chronić swych obywateli przed popadnięciem w niedostatek i zaspokajać ich

socjalne potrzeby¹. Na zabezpieczenie społeczne można zatem patrzeć jak na szeroko pojmowany wysiłek narodowy². Tak ujmując zabezpieczenie społeczne Powszechna Deklaracja Praw Człowieka: art. 22 stanowi, że *każdy człowiek ma, jako członek społeczeństwa, prawo do ubezpieczeń społecznych; ma również prawo do urzeczywistniania - poprzez wysiłek narodowy i współpracę międzynarodową oraz zgodnie z organizacją i zasobami każdego Państwa - swych praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych, niezbędnych dla jego godności i swobodnego rozwoju jego osobowości*. Zgodnie zaś z art. 25 ust. 1 Deklaracji *każdy człowiek ma prawo do stopy życiowej zapewniającej zdrowie i dobrobyt jego i jego rodziny, włączając w to wyżywienie, odzież, mieszkanie, opiekę lekarską i konieczne świadczenia socjalne, oraz prawo do ubezpieczenia na wypadek bezrobocia, choroby, niezdolności do pracy, wdowieństwa, starości lub utraty środków do życia w inny sposób od niego niezależny*.

W literaturze przedmiotu podjętych zostało wiele prób zdefiniowania zabezpieczenia społecznego. Na przykład J. Piotrowski uznaje za nie *całokształt środków i działania instytucji publicznych, za pomocą których społeczeństwo stara się zabezpieczyć swych obywateli przed niezawinionym przez nich niedostatkiem, przed groźbą niemożności zaspokojenia podstawowych społecznie uznanych za ważne potrzeb*³.

Sposób, czy też metoda, w jaki poszczególne państwa realizują ideę społeczeństwa wolnego od niedostatku, jest pochodną bardzo wielu czynników: sytuacji ekonomicznej, poli-

¹ Warto w tym miejscu zauważyć, że pierwsze szeroko zakrojone działania podejmowane były w państwach europejskich już w XIX wieku. W latach 80-tych XIX stulecia w Niemczech powstał pierwszy w świecie system ubezpieczeń społecznych obejmujący ubezpieczenie na wypadek starości, inwalidztwa, choroby i wypadków przy pracy; por. W. Ost, W. Mohr, M. Estelman, *Grundzüge des Sozialrechts*, Verlag Vahlen, Monachium 1998, s. 17 i nast.

² Por. B. Schulte, *Reformy zabezpieczenia społecznego w Europie*, [w:] Referaty na VI Europejski Kongres Prawa Pracy i Zabezpieczenia Społecznego, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1999, s. 209.

³ J. Piotrowski, *Zabezpieczenie społeczne. Problematyka i metody*, Wydawnictwo KiW, Warszawa 1966, s. 29

tycznej, społecznej czy wreszcie kultury. Zasadniczo można wyróżnić trzy techniki zabezpieczenia społecznego: ubezpieczeniową, zaopatrzeniową i opiekuńczą. Wśród kryteriów pozwalających na rozróżnienia tych technik można wskazać: sposób finansowania świadczeń, zakres podmiotowy prawa do świadczeń (afiliację do systemu), sposób administrowania systemem, charakter prawa do świadczeń czy wreszcie warunki nabywania prawa do świadczeń.

Dla systemów ubezpieczeniowych charakterystyczne jest obejmowanie nimi dość jednorodnych, pod względem możliwości realizacji ryzyka socjalnego, grup ludności, finansowanie świadczeń ze składek płaconych przez ubezpieczonych. Systemy ubezpieczeniowe są administrowane przez organy administracji publicznej a prawo do świadczeń ma charakter podmiotowy.

Z kolei przy systemach zaopatrzeniowych tytułem afiliacji do systemu nie jest, jak w przypadku ubezpieczeń społecznych, praca ale bardzo często domicyl. Prawo do świadczeń ma charakter podmiotowy a świadczenia są finansowane z powszechnych podatków. Systemy są administrowane przez instytucje publiczne.

Technika opiekuńcza (pomocowa) jest najstarsza spośród wymienionych technik zabezpieczenia społecznego. Pierwotnie prawo do świadczeń z pomocy społecznej nie miało charakteru roszczeniowego i jakkolwiek nadal gros świadczeń z pomocy społecznej przyznawanych jest na podstawie decyzji uznaniowych, to można wskazać i takie, które są przyznawane na podstawie decyzji deklaratoryjnych. Zadania z zakresu pomocy społecznej wykonują w przeważającym zakresie organy samorządu terytorialnego⁴.

⁴ Szerzej na temat technik zabezpieczenia społecznego: I. Jedrasik-Jankowska, *Pojęcia i konstrukcje prawne w ubezpieczeniach społecznych*, WSU w Kielcach, s. 15 i nast.

Prawo do zabezpieczenia społecznego w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej

O prawie do zabezpieczenia społecznego w Polsce stanowi w pierwszym rzędzie art. 67 ust 1 Konstytucji RP⁵, zgodnie z którym obywatele mają prawo do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę lub inwalidztwo oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego. Z kolei art. art. 67 ust. 2 ustanawia obowiązek zagwarantowania zabezpieczenia społecznego obywateli pozostających bez pracy nie z własnej woli i nie mających innych środków utrzymania. Jak wynika z przywołanej normy konstytucyjnej zabezpieczenie społeczne w sposób nierozzerwalny związane jest ze zdarzeniami, które determinują możliwość zarobkowej aktywności człowieka i powodują jej ograniczenie czy wyłączenie. Zdarzenie takie w doktrynie prawa określa się mianem ryzyka⁶ socjalnego. *Differentia specifica* wyodrębnienia ryzyka socjalnego z ryzyka w ogólności jest ochrona przed skutkami zajścia ryzyka nie majątku, ale możliwości zarobkowych człowieka⁷. Można wskazać następujące rodzaje ryzyka socjalnego:

- 1) dożycie wieku emerytalnego,
- 2) inwalidztwo (długotrwała niezdolność do pracy),
- 3) śmierć żywiciela,
- 4) krótkotrwała niezdolność do pracy,
- 5) choroba zawodowa
- 6) wypadek przy pracy
- 7) niezdrowie,
- 8) bezrobocie.

Ustrojodawca nie przesądził o zakresie i formach zabezpieczenia społecznego pozostawiając uregulowanie tych zagadnień w drodze ustaw zwykłych. Podstawą ewentualnych roszczeń osób

⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku, (Dz. Nr 78, poz. 483 z póź zm.)

⁶W języku polskim ryzyko oznacza „przedsięwzięcie, którego wynik jest nieznany, zależny od przypadku; możliwość, że coś się nie uda lub uda”, por. *Mały słownik języka polskiego*, A. Skorupka (red), PWN Warszawa 1969, s. 726.

⁷ I. Jedrasik-Jankowska, op. cit., s. 40.

ubiegających się o rentę, emeryturę czy inne świadczenie z zabezpieczenia społecznego mogą być przepisy ustaw regulujące szczegółowo te kwestie, a nie art. 67 ust. 1 Konstytucji RP, który upoważnia ustawodawcę do określenia zakresu i form zabezpieczenia społecznego⁸. W Polsce najważniejszą techniką wykorzystaną przy budowie systemu zabezpieczenia społecznego najdonioślejsze znaczenie mają ubezpieczenia społeczne. Obowiązkowym ubezpieczeniem społecznym, zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych⁹, podlegają pracownicy. W 2013 roku na ogólną liczbę 13.1 mln ubezpieczonych w ZUS 10,9 mln osób podlegało ubezpieczeniu z tytułu zatrudnienia pracowniczego.

Zgodnie z ustabilizowanym orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego, postanowienie art. 67 ust. 1 Konstytucji stanowi podstawę do rozróżnienia: 1) minimalnego prawa do zabezpieczenia społecznego, odpowiadającego konstytucyjnej istocie tego prawa, który ustawodawca ma obowiązek zagwarantować, oraz 2) sfery uprawnień zagwarantowanych przez ustawę a wykraczających poza konstytucyjną istotę rozważanego prawa. O ile ustawodawca zwykły nie może wprowadzić regulacji ograniczających istotę konstytucyjnie zagwarantowanego prawa to, co da zasady, może dokonywać zmian w zakresie wykraczającym poza minimum wyznaczone przez istotę prawa do zabezpieczenia społecznego. W każdym przypadku zmiany te muszą być dokonywane przy poszanowaniu reszty norm i zasad konstytucyjnych a w szczególności zasady ochrony zaufania jednostki do państwa, zasady ochrony praw nabytych oraz zachowania odpowiedniej *vacatio legis*.¹⁰

Odrębność systemów zorganizowanych dla pracowników – zwanego powszechnym – i specjalnego, dla funkcjonariuszy skłania do porównań i jakkolwiek liczba i waga zagadnień badawczych, które otwierają się w perspektywie komparatystyki,

⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 30 sierpnia 2012 r., III AUa 311/12, LEX nr 1217772.

⁹ Tekst jednolity: (Dz. U. z 2009 r. Nr 205, poz. 1585 z póź. zm.)

¹⁰ Por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 grudnia 2006r., sygn. akt SK 15/06; wyrok TK z 29 kwietnia 2008r., sygn akt P 38/06.

jest bardzo szeroka i wykracza poza ramy artykułu to podejmę próbę przybliżenia dwóch aspektów zaopatrzenia społecznego funkcjonariuszy, to jest prawa do emerytury i uposażenia za czas niezdolności do służby.

Konstytucyjnoprawne aspekty zaopatrzenie emerytalnego funkcjonariuszy ABW

Zasadniczo podstawą afiliacji do zabezpieczenia społecznego, ze względu na specyfikę ryzyka socjalnego, jest szeroko rozumiana praca zarobkowa. Może być ona świadczona na podstawie rozmaitych tytułów prawnych: stosunku pracy, umów cywilnoprawnych, wykonywania pozarolniczej działalności gospodarczej czy wreszcie stosunki służbowe regulowane przepisami administracyjnoprawnymi. Taki charakter mają stosunki zatrudnienia funkcjonariuszy Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego regulowane przez ustawę z dnia 24 maja 2002 roku o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego¹¹ oraz wydane na jej podstawie akty wykonawcze.

Służba funkcjonariuszy ABW jest szeroko rozumianym zatrudnieniem nie tylko w języku potocznym ale i w języku prawnym. Zgodnie art. 2 ust. 1 pkt. 43 ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy¹² zatrudnienie oznacza wykonywanie pracy na podstawie stosunku pracy, stosunku służbowego oraz umowy o pracę nakładczą. Tym samym funkcjonariusz, jak każda osoba aktywna zawodowo narażony jest na ryzyko socjalne a tym samym w świetle konstytucyjnej gwarancji zabezpieczenia społecznego wymaga objęcia zabezpieczeniem społecznym.

Ustawodawca, z uwagi na specyfikę stosunków służbowych funkcjonariuszy służb mundurowych, zdecydował na stworzenie dla nich w odrębnego - zaopatrzeniowego - systemu zabezpieczenia społecznego. Najważniejszym aktem prawnym regulującym prawo do świadczeń z tego systemu jest ustawa z dnia 18 lutego 1994 roku o zaopatrzeniu emerytalnym

¹¹ T.j. Dz. U. z 2010 r. Nr. 29, poz. 154 z póź. zm.

¹² T.j. Dz. Z 2008r., Nr 69, poz. 415 z poz. zm.

funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin¹³. Tytuł ustawy jest o tyle mylący, że zgodnie z art. 2 w ramach zaopatrzenia emerytalnego przysługują na zasadach określonych w ustawie: świadczenia pieniężne: a) emerytura policyjna, b) policyjna renta inwalidzka, c) policyjna renta rodzinna, d) dodatki do emerytury lub renty, e) zasiłek pogrzebowy; oraz inne świadczenia i uprawnienia. Tytuł przywołanej ustawy sugeruje, że funkcjonariuszom na jej podstawie przysługuje wyłącznie zabezpieczenie na wypadek osiągnięcia wieku emerytalnego. Jednakże zakres przedmiotowy ustawy jest szerszy i obejmuje następujące rodzaje ryzyka socjalnego: inwalidztwo, śmierć żywiciela, wypadek na służbie i choroba zawodowa. Można zatem powiedzieć, że mocą ustawy zaopatrzeniowej ustanowiony został niemal kompleksowy system ochrony socjalnej funkcjonariuszy służb mundurowych.

Ryzyko emerytalne zaliczane bywa do tzw. ryzyk szczęśliwych, jako że bez względu na określoną przepisami prawa granicę wieku, jego osiągnięcie jest pożądane tak w perspektywie indywidualnej jak i społecznej. W literaturze przedmiotu nie ma zgodności poglądów co do treści ryzyka emerytalnego. Tradycyjnie było ono częścią ryzyka niezdolności do pracy spowodowanej naturalnym dla wieku osłabieniem się sprawności organizmu, a tym samym ograniczaniem zdolności zarobkowych. I tak w świetle art. 154 ust. 3 ustawy z 28 marca 1933 roku o ubezpieczeniu społecznym¹⁴ za inwalidę – czyli za osobę niezdolną do pracy – uznawano ubezpieczonego, który osiągnął 65 lat (mężczyzna) i 60. Ustawodawca ustanowił zatem fikcję prawną, że osiągnięcie określonego wieku skutkowało niezdolnością do pracy, podczas gdy w rzeczywistości sprawność psychofizyczna pozwalała na pracę zarobkową w niezmniej-

¹³ T.j. Dz. U. z 2004r. Nr 8, poz. 67 ze zm.; dalej jako ustawa zaopatrzeniowa.

¹⁴ Dz. U. Nr 51, poz. 396 ze zm.

szonym wymiarze. W doktrynie został wyrażony pogląd, że ryzyko emerytalne ewoluuje i zbliża się do cywilnego ubezpieczenia na życie¹⁵. Pogląd ten tłumaczy przyjęte ubezpieczeniu społecznym rozwiązanie, które w dużym uproszczeniu polega na tym, że prawo do emerytury niejako wykupuje się opłacaniem składki.

Konstytucyjne prawo do zabezpieczenia społecznego, zwłaszcza w odniesieniu do ryzyka emerytalnego, nie może nie być rozpatrywane w oderwaniu od zasady sprawiedliwości społecznej, która – zgodnie z art. 2 Konstytucji RP – powinna być urzeczywistniana przez państwo. Rozważając realizację prawa do zabezpieczenia społecznego u ustawodawstwie zwykłym należy pamiętać również o sformułowanej w art. 32 ust 1 Konstytucji RP zasadzie równości obywateli wobec prawa. Ustawodawca regulując sprawy z zakresu zabezpieczenia społecznego poszczególnych grup ludności nie powinien arbitralnie i wbrew sprawiedliwości społecznej oraz zasadzie równości różnicować poziomu ochrony socjalnej, a kierować się właśnie sprawiedliwością społeczną i zasadą równości. Sam termin „sprawiedliwość”, a tym bardziej „sprawiedliwość społeczna”, jest jednak pojęciem niejednoznacznym a tym samym trudnym do zdefiniowania. Nie ulega wątpliwości, że takie okoliczności jak w szczególności: ukształtowanie przesłanek prawa do emerytury, sposobu obliczania jej wysokości oraz sposób finansowania świadczeń zaopatrzeniowych dla funkcjonariuszy Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, pozwalają na stwierdzenie, że w przypadku systemu zaopatrzenia funkcjonariuszy mamy do czynienia ze sprawiedliwością rozdzielczą (*iustitia distributiva*). Ustawodawca zastosował merytarną formułę sprawiedliwości, którą można skrótowo wyrazić słowami: „każdemu według wysiłku”¹⁶. Czynnikiem, który zadecydował o uprzywilejowaniu

¹⁵ Por. J. Jończyk, *Prawo zabezpieczenia społecznego*, Zakamycze, Kraków, s. 14

¹⁶ Por. S. Wronkowska, *Podstawowe pojęcia prawa i prawoznawstwa*, Ars boni et aequi, Poznań 2005, s. 184 oraz S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii prawa*, Ars boni et aequi, Poznań 2001, s. 96.

funkcjonariuszy, jest ich gotowość do ponoszenia poświęceń, nawet z narażeniem zdrowia i życia, dla dobra publicznego.

Korzystniejsze zasady przyznawania i ustalania wysokości świadczeń dla funkcjonariuszy służb mundurowych, nie tylko na dla funkcjonariuszy ABW, są wyrazem szczególnego znaczenia przypisywanego przez państwo pełnionych przez nich służbie¹⁷

Trybunał Konstytucyjny dopuszcza tworzenia odrębnych systemów emerytalnych dla określonych grup zawodowych. W wyroku z dnia 23 września 1997 roku¹⁸, Trybunał uznał, że „*odrębne, a zarazem korzystniejsze zasady nabywania uprawnień emerytalno-rentowych oraz ustalania ich rozmiaru w odniesieniu do służb mundurowych są najczęściej uzasadniane szczególnymi warunkami pełnienia służby. Istotnymi składnikami tej służby jest pełna dyspozycyjność i zależność od władzy służbowej, wykonywanie zadań w nielimitowanym czasie pracy i trudnych warunkach, związanych nierzadko z bezpośrednim narażeniem życia i zdrowia w czasie udziału w obronie kraju lub bezpieczeństwa obywateli, wysoka sprawność fizyczna i psychiczna wymagana całym okresie jej pełnienia, niewielkie możliwości wykonywania dodatkowej pracy i posiadania innych źródeł utrzymania, ograniczone prawo udziału w życiu politycznym i zrzeszania się. Uprzywilejowane zasady przyznawania i wysokości świadczeń dla omawianej kategorii uprawnionych są także wyrazem szczególnego znaczenia przypisywanego przez państwo pełnionej przez nich służbie (...) oraz mogą być również dyktowane względami polityki kadrowej. Służba ta bowiem może zakończyć się w każdym czasie i nie zawsze w przyczyn leżących po stronie zainteresowanego funkcjonariusza*”.

Nie sposób nie pogodzić się z interpretacją TK, że dopuszczalne są odrębności w statusie ubezpieczeniowym poszczególnych grup obywateli o ile są dostosowane do ich rzeczywistych potrzeb i uzasadnione przesłankami rzeczowymi. Przyjęcie jednolitych rozwiązań nie byłoby bowiem sprawie-

¹⁷ Por. wyrok TK z dnia 19 lutego 2001r., sygn. akt 14/00.

¹⁸ Sygn. akt K 25/96.

dliwe, skoro istnieją obiektywne różnice w sytuacji zawodowej, ekonomicznej i społecznej osób uprawnionych do świadczeń.

Probuując zatem co do zasady zróżnicowanie systemów ubezpieczenia społecznego należy jednak uznać, iż występujące z tego punktu widzenia odrębności nie powinny być nadmierne w tym znaczeniu, że pozbawione racjonalnego uzasadnienia. Należy podkreślić, że racjonalnego uzasadnienia wymagają przepisy wprowadzające odstępstwa od powszechnego systemu emerytalno-rentowego. Stąd też za sprawiedliwe społecznie należy uznać utrzymanie zaopatrzeniowego systemu zabezpieczenia społecznego funkcjonariuszy służb mundurowych. Równocześnie jednak należy rozważyć, czy poziom ochrony socjalnej zagwarantowanej przez ten system nie przekracza obiektywnie usprawiedliwionej miary.

Jak już zostało powiedziane system zabezpieczenia społecznego podlega nieustannym modyfikacjom wymuszonym przede wszystkim względami demograficznymi (w szczególności procesem starzenia się społeczeństwa i wydłużania średniej długości życia oraz sytuacją finansów publicznych. Zreformowany w 1999 roku powszechny system ubezpieczenia emerytalnego zapewnia o wiele niższy poziom ochrony socjalnej. W „starym” systemie stopa zastąpienia wynosi przeciętnie ok. 55% a w nowym, dwufilarowym ok. 40-47%¹⁹. Tymczasem w służbach mundurowych wynosi ona min. 60%.

Moim zdaniem nie powinna budzić wątpliwości teza, że system zaopatrzenia emerytalnego służb mundurowych, który obejmuje również funkcjonariusz Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, stanowi szczególny rodzaj ustawowego przywileju²⁰. Uprzywilejowanie przejawia się w szczególności w warunkach nabycia prawa do emerytury i sposobu obliczania

¹⁹ http://www.ike.pzu.pl/ike_zastapienie.html, dostęp w dniu 1 czerwca 2013r.

²⁰ Warto zauważyć, że przeciwnego zdania jest choćby NSZZ Policjantów, który w toku prac legislacyjnych nad ustawą krytycznie odniósł się do propozycji zmiany warunków nabycia prawa do emerytury. Zarząd NSZZ Policjantów w opinii o projekcie ustawy zmieniającej ustawę zaopatrzeniową określił system zaopatrzeniowego funkcjonariuszy służb mundurowych uznał za nieporozumienie; s. 8 opinii. <http://bip.msw.gov.pl/portal/bip/242/20413>; dostęp w dniu 1 czerwca 2013r.

jej wysokości. W powszechnym ubezpieczeniu społecznym wiek emerytalny, którego osiągnięcie uprawnia do emerytury wynosi – docelowo – 67 lat. Staż ubezpieczeniowy w wymiarze 25 lat w nowym systemie stanowi zaś warunek otrzymania emerytury w najniższej ustawowo zagwarantowanej wysokości, jeśli zaewidencjonowana suma składek na koncie ubezpieczonego nie zapewni minimalnej emerytury. Stwierdzenie o uprzywilejowanym – w stosunku do powszechnego – charakterze zabezpieczenia emerytalnego funkcjonariuszy znajduje potwierdzenie w treści art. 10 ust. 1 ustawy zaopatrzeniowej, zgodnie z którym prawo do zaopatrzenia emerytalnego na podstawie ustawy nie przysługuje funkcjonariuszowi, który został skazany prawomocnym wyrokiem sądu za przestępstwo umyślne lub przestępstwo skarbowe umyślne, ścigane z oskarżenia publicznego, popełnione w związku z wykonywaniem czynności służbowych i w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej. Prawo do zaopatrzenia emerytalnego nie przysługuje również funkcjonariuszowi, który został prawomocnie skazany za przestępstwo polegające na udziale w zorganizowanej grupie albo związku mających na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego. Ustawa wyłącza również możliwość nabycia prawa do świadczeń z zaopatrzenia emerytalnego przez funkcjonariusza, wobec którego orzeczono prawomocnie środek karny pozbawienia praw publicznych za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe, które zostało popełnione przed zwolnieniem ze służby. Jeżeli z kolei zgodnie z art. 10 ust. 2 ustawy zaopatrzeniowej popełnienie wyżej wymienionych przestępstw powoduje utratę prawa do już pobieranej emerytury lub renty. Funkcjonariusze zwolnieni ze służby z wymienionych przyczyn oraz emeryci/renciści, którzy z wyżej wymienionych powodów nie nabędą lub utracą prawo od świadczeń z systemu zaopatrzeniowego będą mogli nabyć prawo do świadczeń z systemu powszechnego, na warunkach określonych ustawą z dnia 17 grudnia 1998 roku o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych²¹

²¹ Tekst jednolity: (Dz. U z 2004r. Nr 39, poz. 353, z późn. zm.)

Emerytury funkcjonariuszy ABW finansowane są w całości ze środków budżetowych i oparte na szczególnym tytule – służbie. Regułą w tym systemie było – do czasu wejścia w życie ustawy z dnia 11 maja 2012 r. o zmianie ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin, ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin oraz niektórych innych ustaw²² – nabywanie emerytury nie w wyniku osiągnięcia określonego wieku, ale w związku z tzw. wysługą lat. Funkcjonariusz nabywał prawo do emerytury bez względu na wiek, o ile wykazał min. 15 letni okres służby. Mocą przywołanej wyżej ustawy, która weszła w życie 1 stycznia 2013 roku, dokonana została fundamentalna zmiana w zakresie przesłanek prawa do emerytury. Osoby, które nawiązały stosunek służbowy z ABW po 31 grudnia 2012 roku nabędą prawo do emerytury w razie łącznego spełnienia dwóch przesłanek: osiągnięcia wieku 55 lat oraz co najmniej 25 lat służby. Tym samym wprowadzona zmiana, jakkolwiek korzystna dla finansów publicznych z punktu widzenia funkcjonariuszy oznacza znaczące obniżenie poziomu ochrony socjalnej.

Uposażenie chorobowe funkcjonariuszy w perspektywie zmian

Treścią ryzyka chorobowego w ubezpieczeniu społecznym nie jest choroba jako taka ale krótkookresowa niezdolność do pracy będąca następstwem tej choroby.

W obecnym stanie prawnym w odniesieniu do funkcjonariuszy ABW trudno w ogóle mówić o ponoszonym przez nich ryzyku chorobowym, jako że krótkookresowa niezdolność do służby nie powoduje zmniejszenia uposażenia otrzymywanego w czasie niewykonywania obowiązków służbowych z powodu choroby.

²² Dz. U. Nr 0 poz. 664.

Wiele wskazuje na to, że modyfikacje systemu zaopatrzenia społecznego funkcjonariuszy, nie ograniczą się wyłącznie do zmiany w zakresie zabezpieczenia ryzyka socjalnego w postaci wieku emerytalnego. 28 maja 2013 roku Rada Ministrów przyjęła przedłożony przez Ministra Spraw Wewnętrznych projekt ustawy o zmianie ustawy o Policji, ustawy o Straży Granicznej, ustawy o Państwowej Straży Pożarnej, ustawy o Biurze Ochrony Rządu, ustawy o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu, ustawy o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych, ustawy o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym, ustawy o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego, ustawy o Służbie Więziennej oraz niektórych innych ustaw²³. Projekt przewiduje, że funkcjonariuszowi niezdolnemu do służby z powodu choroby przysługiwało w okresie niezdolności do służby 80% uposażenia, co oznacza, że w porównaniu do obecnego stanu prawnego zmniejszenie uposażenia za czas niezdolności do służby o 20%. Jednakże funkcjonariusz zachowywałby prawo do pełnego uposażenia za czas niezdolności do służby, w razie zaistnienia zdarzeń skutkujących niemożnością świadczenia służby, a które można podzielić na dwie grupy. Do pierwszej zaliczam te, które uwzględniają specyfikę służby i są przejawem uprzywilejowania funkcjonariuszy ABW:

- 1) wypadek pozostającego w związku z pełnieniem służby,
- 2) choroba powstałej w związku ze szczególnymi właściwościami lub warunkami służby,
- 3) wypadek w drodze do miejsca pełnienia służby lub w drodze powrotnej ze służby,
- 4) czyny o charakterze bohaterskim spełnionych w szczególnie niebezpiecznych warunkach, z wykazaniem wyjątkowej odwagi, z narażeniem życia lub zdrowia, w obronie prawa, nietykalności granic państwowych oraz życia, mienia i bezpieczeństwa obywateli

²³http://bip.msw.gov.pl/portal/bip/242/21811/Projekt_ustawy_z_dnia__2012_r_o_zmianie_ustawy_o_Policji_ustawy_o_Strazy_Granicz.html

- 5) zdarzenia powodujące niezdolność do służby podczas wykonywania zadań poza granicami państwa,
- 6) uszczerbek na zdrowiu spowodowany przez inną osobę w wyniku popełnienia przez nią umyślnego przestępstwa lub wykroczenia w związku z pełnioną służbą przez funkcjonariusza, stwierdzonego prawomocnym orzeczeniem sądu.

Do drugiej grupy zdarzeń, to jest takich, które nie mają związku ze specyfiką stosunków służbowych funkcjonariuszy zaliczam:

- 1) chorobę przypadającą w czasie ciąży,
- 2) poddanie się niezbędnym badaniom lekarskim przewidzianym dla kandydatów na dawców komórek, tkanek i narządów oraz poddania się zabiegowi pobrania komórek, tkanek i narządów.

Projekt ustawy przewiduje również możliwość przeprowadzenia prawidłowości orzekania o czasowej niezdolności do służby z powodu choroby oraz prawidłowość wykorzystania zwolnienia lekarskiego. Kontrolę mają wykonywać komisje lekarskie podległe Szefowi ABW w zakresie prawidłowości orzekania o czasowej niezdolności do służby z powodu choroby oraz prawidłowość wykorzystania zwolnienia lekarskiego, a w zakresie prawidłowości również przełożony funkcjonariusz właściwy w sprawach osobowych w zakresie. Jeżeli w wyniku kontroli zostanie ustalona nieprawidłowość orzeczenia o czasowej niezdolności do służby z powodu choroby lub nieprawidłowość wykorzystania zwolnienia lekarskiego funkcjonariusz ABW traci prawo do uposażenia za cały okres tego zwolnienia.

Środki finansowe uzyskane z tytułu zmniejszenia uposażeń funkcjonariuszy w okresie przebywania na zwolnieniu lekarskim mają zostać przeznaczone w całości na nagrody za wykonywanie zadań służbowych w zastępstwie funkcjonariuszy przebywających na zwolnieniach lekarskich; zwiększą one zwiększają fundusz na nagrody uznaniowe i zapomogi.

W toku konsultacji projektu ustawy Szef ABW nie zgłosił istotnych zastrzeżeń wobec przedmiotowej regulacji. Warto w tym miejscu powołać się na opinię nt projektu przedstawioną przez NSZZ Policjantów²⁴, jako że niemal identyczne zmiany w zakresie uposażenia za czas niezdolności do służby mają dotyczyć policjantów. Wśród argumentów przemawiających, zdaniem Zarządu NSZZ Policjantów, przeciwko zmianom w zakresie zabezpieczenia na wypadek niezdolności do służby spowodowanej chorobą można wskazać następujące:

- zdaniem strony związkowej funkcjonariusze statystycznie są niezdolni do służby krócej niż pracownicy ubezpieczeni w ZUS,
- przyczynę wprowadzenia mechanizmu weryfikacji kontroli prawidłowości zwolnień lekarskich podaną w uzasadnieniu do projektu ustawy, a którą jest podejrzenie wykorzystywani zwolnień lekarskich jako dodatkowego urlopu, związkowcy uważają za pozbawioną podstawy a wręcz za obraźliwe pomówienie,
- zmiana zasad wynagradzania za służbę rodzi zagrożenie, że funkcjonariusze w obawie przed utratą uposażenia będą pełnić służbę nawet w trakcie choroby zakaźnej a tym samym zarażać zdrowych funkcjonariuszy,
- ze szczególnego charakter stosunku służbowego funkcjonariuszy wynika niedopuszczalność zmian ich uprawnień w zakresie zabezpieczenia chorobowego.

Nie ulega wątpliwości, że projektowane zmiany w istotny sposób obniżają poziom ochrony socjalnej funkcjonariuszy na wypadek choroby. Wywołują również wątpliwości prawne i aksjologiczne. Wyrażam pogląd, że projektowana zmiana jest dopuszczalna w tym znaczeniu, że nie narusza istoty konstytucyjnego prawa do zabezpieczenia społecznego. Dotychczasowy sposób wynagradzania funkcjonariuszy ABW za czas niezdolności do służby jest przykładem ich socjalnego uprzywilejowania.

²⁴http://bip.msw.gov.pl/portal/bip/242/21811/Projekt_ustawy_z_dnia__2012_r_o_zmianie_ustawy_o_Policji_ustawy_o_Strazy_Granicz.html

W komentowanym projekcie prawodawca podejmuje próbę dość istotnego ograniczenia tego przywileju ale nie znosi go. Na podkreślenie zasługuje szeroki katalog zdarzeń powodujących niezdolność do służby, z którymi łączy się prawo do pełnego uposażenia. Przyjęte rozwiązanie uwzględnia specyfikę zatrudnienia funkcjonariuszy i nie ma odpowiednika ubezpieczeniu chorobowym pracowników. Spośród ośmiu zdarzeń, które dają prawo do pełnego uposażenia za czas niezdolności do służby, tylko dwa nie mogą być traktowane jako niezwiązane z *differentia spectifica* stosunków służbowych. Mam na myśli niezdolność do służby przypadającą w czasie ciąży oraz nieobecność na służbie w związku z poddaniem się niezbędnym badaniom lekarskim przewidzianym dla kandydatów na dawców komórek, tkanek i narządów oraz poddania się zabiegowi pobrania komórek, tkanek i narządów.

Za w pełni uzasadnione uznaję wprowadzenie możliwości kontrolowania prawidłowości wystawienia i wykorzystania zwolnień lekarskich. Szczególny charakter stosunku służbowego funkcjonariuszy czy składane przez nich ślubowanie, którego rota uwypukla emocjonalny związek funkcjonariusza z szeroko rozumianym dobrem publicznym, nie mogą stanowić wystarczającego powodu do przyjęcia, że w trakcie służby funkcjonariusz wolny będzie od pokusy wykorzystania zwolnienia lekarskiego niezgodnie z jego przeznaczeniem. Stworzenie możliwości weryfikacji zasadności wydania zwolnienia lekarskiego i sposobu ich wykorzystania nie jest równoznaczne z generalnym brakiem zaufania państwa do funkcjonariuszy ABW ale normalnym w demokratycznym państwie prawnym instrumentem służącym kontroli wykorzystywania uprawnień zgodnie z ich przeznaczeniem i w żadnej mierze nie może być odbierane jako pogorszenie standardu bezpieczeństwa socjalnego.

Pewne wątpliwości pozostają w kontekście zdarzeń, które powodując niezdolność do służby pozwalają zachować funkcjonariuszowi pełne uposażenie. Zdarzenia te zostały zakwalifikowane – na potrzeby niniejszego opracowania – do „pierwszej grupy”. Pojawia się praktyczna trudność związana z ustaleniem

związku przyczynowo skutkowego w ustaleniu np. związku choroby ze szczególnymi właściwościami służby czy wypadku pozostającego z pełnieniem służby. Nie wydaje się by lekarze uprawnieni do wydawania zwolnień lekarskich byli w stanie rozpoznać zależności pomiędzy służbą a chorobą.

Podobne zastrzeżenia wywołuje przyznanie prawa do pełnego uposażenia za okres niezdolności do służby powstałej na skutek czynów o charakterze bohaterskich spełnionych w szczególnie niebezpiecznych warunkach, z wykazaniem wyjątkowej odwagi, z narażeniem życia lub zdrowia, w obronie prawa, nietykalności granic państwowych oraz życia, mienia i bezpieczeństwa obywateli. Pojawia się wątpliwość, jakie kryteria oceny zachowań funkcjonariusza stosować przy kwalifikowaniu ich jako bohaterskich.

Wreszcie trudno zaakceptować regulację, z której wynika, że funkcjonariusz, który doznał uszczerbku na zdrowiu spowodowanego przez inną osobę w wyniku popełnienia przez nią umyślnego przestępstwa lub wykroczenia w związku z pełnioną służbą przez funkcjonariusza, będzie musiał czekać do uprawomocnienia się orzeczenia o odpowiedzialności karnej tej osoby.

Podsumowanie

System zabezpieczenia społecznego funkcjonujący w Polsce nigdy nie spełni całkowicie oczekiwań różnych grup społecznych czy zawodowych. Ustawodawca zwykły ma swobodę jego kształtowania w granicach zagwarantowanego konstytucyjnie prawa obywateli do zabezpieczenia społecznego. W ciągu ostatnich kilkunastu lat system ten został znacząco przebudowany a jego zmiany wiążą się niestety ze zmniejszeniem poziomu ochrony socjalnej obywateli. Jest to konsekwencją likwidacji szeregu przywilejów, które nie mogą z obiektywnych powodów być utrzymane w obecnej sytuacji. Konieczność dokonania zmian podyktowana jest okolicznościami, które w długookresowej perspektywie grożą wydolnością systemu zabezpieczenia społecznego, jako pewnej całości. Szczególnym zagrożeniem dla

tego systemu jest proces określany mianem starzenia się społeczeństwa. Zjawisko to, sprowadzające się do wydłużania długości życia, samo w sobie jest korzystne i pożądane, gdyż świadczy o poprawie zdrowotności społeczeństwa i statystycznie lepszej długości życia obywateli. Temu korzystnemu procesowi towarzyszy inna tendencja - spadek dzietności, który, o ile utrzyma się na dotychczasowym poziomie, w przeciągu kilkudziesięciu doprowadzi do tego, że w społeczeństwie liczbowo dominować będą osoby w wieku poprodukcyjnym. Tym samym istnieje realne ryzyko, że finansowanie systemu zabezpieczenia społecznego – zwłaszcza emerytalnego – będzie zagrożone.

Truizmem jest stwierdzenie, że funkcjonariusze służb mundurowych, w tym pełniący służbę w Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, są częścią społeczeństwa. Państwo, będące formą organizacji społeczeństwa, tworząc system zabezpieczenia społecznego dąży do realizacji sprawiedliwości społecznej również w tej dziedzinie. Nie można zatem uznać, że realia ekonomiczno-demograficzne odnoszące się do całości społeczeństwa a wywołujące konieczność pogorszenia jakości tego systemu w imię jego zachowania w długoletniej perspektywie nie dotyczą funkcjonariuszy.

Funkcjonariusz Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, którzy ślubują – zgodnie z art. 47 ustawy o ABW oraz AW – służyć wiernie Narodowi, chronić ustanowiony Konstytucją RP porządek prawny, strzec bezpieczeństwa Państwa i obywateli, nawet z narażeniem życia, są objęcie preferencyjnym systemem zaopatrzenia społecznego na wypadek ryzyka emerytalnego i chorobowego. Tej oceny nie zmieniają dokonane, w odniesieniu do zaopatrzenia emerytalnego i planowane, w zakresie zaopatrzenia chorobowego, zmiany. Nowe zasady nabywania prawa do emerytur z ustawy zaopatrzeniowej dotyczą osób, które wstąpiły do służby po 31 grudnia 2012 roku, co oznacza, że prawodawca respektuje zasadę ochrony praw nabytych i zaufania państwa do obywateli. Pomimo wprowadzenia dodatkowego warunku nabycia prawa do emerytury w postaci wieku oraz

wydłużenia okresu służby, system ten pozostaje daleko bardziej korzystny dla funkcjonariuszy niż powszechne ubezpieczenie emerytalne. Uprzywilejowanie przejawia się nie tylko w ustaleniu wieku emerytalnego funkcjonariuszy o dwanaście lat krótszego niż w ubezpieczeniu powszechnym ale i w sposobie obliczania należnej emerytury, który zapewnia wyższą stopę zastąpienia.

Z kolei planowane zmiany w zakresie zabezpieczenia chorobowego funkcjonariuszy zasadniczo zasługują na aprobatę. Projekt zmian w tym obszarze respektuje specyfikę stosunków służbowych gwarantując prawo do pełnego uposażenia za czas niezdolności do pełnienia służby, jeżeli niezdolność ta szeroko wiąże się ze służbą. Zastrzeżenia dotyczą wyłącznie tych przepisów, których stosowanie może w praktyce wywołać praktyczne trudności.

Na pełną aprobatę zasługuje natomiast stworzenie prawnej dopuszczalności weryfikacji zasadności i prawidłowości wydawania zaświadczeń lekarskich o niezdolności do służby.

Reasumując, należy stwierdzić, że utrzymywanie systemu zaopatrzenia społecznego funkcjonariuszy w niezmiennym kształcie w sytuacji, gdy powszechny system zabezpieczenia społecznego podlega daleko idącym zmianom, stanowiłoby przejaw niesprawiedliwości społecznej.

Bibliografia

1. Jedrasik-Jankowska I., *Pojęcia i konstrukcje prawne w ubezpieczeniach społecznych*, WSU w Kielcach, 1996,
2. Jończyk J., *Prawo zabezpieczenia społecznego*, Zakamycze, Kraków, s. 14,
3. Ost W., Mohr G., Estelmann M., *Grundzüge des Sozialrechts*, Verlag Vahlen, Monachium 1998,
4. Piotrowski J., *Zabezpieczenie społeczne. Problematyka i metody*, Wydawnictwo KiW, Warszawa 1966,

5. Schulte B., *Reformy zabezpieczenia społecznego w Europie*, [w:] Referaty na VI Europejski Kongres Prawa Pracy i Zabezpieczenia Społecznego, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1999,
6. Skorupka A.(red.), *Mały słownik języka polskiego*, PWN Warszawa 1969,
7. Wronkowska S, Ziemiński Z., *Zarys teorii prawa*, Ars boni et aequi, Poznań 2001, s. 96.
8. Wronkowska S., *Podstawowe pojęcia prawa i prawnoznawstwa*, Ars boni et aequi, Poznań 2005, s. 184,
9. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku, (Dz. Nr 78, poz. 483 z póź zm.)
10. Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 roku o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, Tekst jednolity: (Dz. U z 2004r. Nr 39, poz. 353, z późn. zm.)
11. Ustawa z dnia 11 maja 2012 r. o zmianie ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin, ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin oraz niektórych innych ustaw, (Dz. U. Nr 0 poz. 664)
12. Ustawa z dnia 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych, Tekst jednolity: (Dz. U. z 2009 r. Nr 205, poz. 1585 z póź. zm.)
13. Ustawa z dnia 24 maja 2002 roku o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, (Tekst jednolity: Dz. U. z 2010 r. Nr 29, poz. 154 z póź. zm.)
14. Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, (Tekst jednolity Dz. Z 2008r., Nr 69, poz. 415 z póź. zm.)

15. Ustawa z dnia 18 lutego 1994 roku o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin, (Tekst jednolity. Dz. U. z 2004r. Nr 8, poz. 67 ze zm.)
16. Ustawa z 28 marca 1933 roku o ubezpieczeniu społecznym, (Dz. U. Nr 51, poz. 396 ze zm.)
17. Wyrok TK z dnia 19 lutego 2001r., sygn. akt 14/00.
18. Wyrok TK z dnia 11 grudnia 2006r., sygn. akt SK 15/06;
19. Wyrok TK z 29 kwietnia 2008r., sygn. akt P 38/06.
20. Wyrok TK z dnia 23 września 1997 roku, sygn. akt K 25/96.
21. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 30 sierpnia 2012 r., III AUa 311/12, LEX nr 1217772.
22. http://bip.msw.gov.pl/portal/bip/242/21811/Projekt_ustawy_z_dnia__2012_r_o_zmianie_ustawy_o_Policji_ustawy_o_Strazy_Granicz.html
23. http://bip.msw.gov.pl/portal/bip/242/21811/Projekt_ustawy_z_dnia__2012_r_o_zmianie_ustawy_o_Policji_ustawy_o_Strazy_Granicz.html
24. http://www.ike.pzu.pl/ike_zastapienie.html, dostęp w dniu 1 czerwca 2013r.
25. <http://bip.msw.gov.pl/portal/bip/242/20413>; dostęp w dniu 1 czerwca 2013r.